

VRTNAR.

List s podobami za šolsko vrtnarstvo, vrtnarstvo sploh
in za sadjarstvo.

Št. 8.

V Ljubljani, 30. aprila 1889.

Letnik II.

Planinska potočnica „viktorija“.

Planinska potočnica „viktorija“ (latinski *myosotis alpestris victoria*), katero kaže podoba 21. v današnji številki „Vrtnarjevi“, je skrižek (Kreuzungsproduct)

nizke planinske in velike potočnice. Od

prve ima ravno in kratko rast, od druge pa veliko, svetlomodro

evetje z značilno barvanim osredkom. Potočnica viktorija

vzraste 12 —

16 $\frac{1}{2}$ m visoka

in se razprostre na

40 — 50 $\frac{1}{2}$ m

okoli. Vsaka

rastlina ima

po 16 do

20 stebel, katera se

zopet dele v veje

polne cvetja. Kadar

cvete vsa, podobna

je s cvetjem posuti

krogli. Ako pomisli-

mo tudi, kako dolgo

cvete, očitno je

nje vrednost. Viktorija

ni rabna samo za

blazinsko vrtnarstvo,

za cvetlične grede

in obrobke, ampak

tudi za vzgojo v lon-



Podoba 21.

mo 20 stebel, katera se zopet dele v veje polne cvetja. Kadar cvete vsa, podobna je s cvetjem posuti krogli. Ako pomislimo tudi, kako dolgo cvete, očitno je nje vrednost. Viktorija ni rabna samo za blazinsko vrtnarstvo, za cvetlične grede in obrobke, ampak tudi za vzgojo v loncih kot kupčijska rastlina, za šopke, za lepšanje grobov i. t. d. Smelo trdimo, da je ta potočnica najboljša novina za spomlad l. 1889.

O šolskih vrteh.

Govoril **Vojteh Ribnikar** pri obénem zboru društva učiteljev in šolskih prijateljev okraja logaškega dne 4. aprila t. l. v Cerknici.

Da bi povzdignili kmetijstvo in pomagali ubožanemu ratarju, trudi se dan danes mnogo ljudi. Po različnih zborih, društvih in knjigah si prizadevajo, da

bi teoretično pomagali kmetskemu stanu — večinoma pa so vsa ta, včasih trudapolna dela, žalibog, v praksi neplodovita. Sklepi enket in društev ostajejo le preradi edino le na papirji — knjige se praše po knjižnicah. Izkušnja nas uči, da teorija ni in ne bode obrodila pravega sadu sama; če pa je združena s prakso, — donaša stoteren sad. To se godi pri kmetiji. Umnega obdelovanja polja, senožeti, gozdov, kakor tudi pametne živinoreje uči se naš narod od svojih očetov; o boljših, novejših načinih teh del pa morejo veči, premožni posestniki manjše in revne poučevati s tem, da izkušajo na svojih zemljišcih novosti, naj si bode seme ali obdelovanje, ter tako uvajajo v svojim kraju, kar je dobro in kar dela našo uže izsesano zemljo rodovitnejšo. Za eno stvar pa lahko naše društvo, oziroma ljudska šola, neposredno, dejanski dela, z eno, pri nas zelo zapuščeno panogo kmetijstva lahko pomaga ratarju ter mu odpira nov skoraj nepoznan vir dohodkov: s sadjarstvom.

S pravim poukom o sadjarstvu more si postaviti šola neizbrisen, da, večen spomin med narodom. Ako pa hočemo, da bode pouk uspešen, treba je, da se učenci v šoli teoretično, a še bolj praktično vadijo. Plemeničenje, obrezovanje, sajenje drevesec itd., to so spretnosti, katerih se je treba praktično učiti. Praktičnega sadjarstva pa se je v ljudski šoli moči priučiti le na šolskem vrtu. Povzdigi šolskega vrtnarstva je namenjen moj današnji govor o šolskih vrteh.

Ukaz ministra za uk in bogočastje z 20. avgusta 1870. l. § 56., 5. odstavek, veli: „Prirodopis se najpripravneje uči na šolskem vrtu, tako narejenem, da ustreza času in kraju“. Šolski vrt v mestu ali na deželi mora biti torej glede kraja različen; ker pa so kraji našega okraja malo da ne vsi enaki, lahko so tudi vrti glede razdelitve in obdelovanja enaki. Poleg tega, da se na šolskem vrtu mladini razkazuje, in da se uči spoznavati domač kraj, domačo naravo, naj se tudi vadi ljubiti red, lepoto, spoštovati lastnino, delo, a posebno naj se uči tudi prekornega sadjarstva in zelenjadarstva, krasnega cvetličarstva, koristnega gozdarstva in kratkočasnega čebelarstva.

Ako kdo potuje po našem okraji, čuditi se mora, da po nekaterih krajih ni skoraj nikakega sadnega drevesa, ali, da so pač nekatera sadna drevesa, ki pa niso vredna tega imena. Kaj je vzrok temu? Po nekaterih krajih so si ljudje, ko ni bilo železnice, služili veliko denarja z vožnjo. Živeli so dobro, vožeč blago od kraja v kraj, a doma so pa pri tem popolnoma zanemarjali kmetijstvo, zlasti sadjarstvo.

Ubogo sadno drevje ni jim donášalo leta in leta toliko, kolikor so si prislužili z vožnjo v enem meseci. Sadjarstvo jim je bilo tako rekoč nekaj „nebodigatreba“. Po drugih krajih zopet, koder niso namreč služili z vožnjo, poznali niso vseh teh potreb, katere poznajo dandanes. Kava, riž, dandanašnja obleka, davki, dragi delavei in posli — to so jim bili nepoznana reč, živeli so le ob tem, kar so pridelovali doma, oblačili se z domačo raševino. Po takih krajih zasadili so — starčki, sem ter tja kako sadno drevo. Nihče pa se ni trudil za pouk, kako se drevje sadi, plemeniti, vzgaja in oskrbuje. Veselja niso imeli do te reči, in če človek do kake reči nima veselja, ne opravlja je, ali če jo uže, opravlja pa jo le slabo in površno.

Ko pa je vožnja ponehala, in so do sedaj nepoznane potrebe zahtevale več denarja, jel je naš kmet zanemarjeno svoje posestvo zopet bolj in bolj obdelovati. Gledal in izkušal je z umnim obdelovanjem polja in z živinorejo, da bi izhajal, a sadjarstva, o katerem še pojma ni imel in ga še sedaj nima (izjeme so seveda povsod), ni si upal poprijeti. Nekateri so kupili pač po drugih krajih oplemeničenih dreves, vsadili jih na svoja zemljišča, — a rasla niso. Nevešči sadjarstvu niso vedeli, da je bilo vzrok nerašči iskati morebiti v tem, da niso vsadili pravega plemena, da se drevesca niso prejela vsled slabe — premokre ali presuhe —

nerodovitne zemlje, ali vsled mrzle lege, ko so bila poprej v zelo rodovitni zemlji in v toplem kraju, ali da so vsadili vsled nizke cene le slabo ukoreničena, ali iz gozda prenesena, starikava, skrivljena, popolnoma nesposobna drevesca, ali da so jih pregloboko ali preplitvo vsadili itd.; za vse to se niso zmenili, pač pa obso-dili naše kraje, da sadno drevje ne uspeva tod. Nekaterim, morebiti sadjarstvu večšim posestnikom, pa so se vsajena drevesca prijela, in čez nekaj časa tudi donašala sad, pa otroci, žalibog, tudi odrasli ljudje lotili so se teh dreves, pobrali jim nezrelo sadje in polomili pri tem najlepša. Tudi ti posestniki izgubili so ve-selje do sadjarstva. To so bili nekaki vzroki, zakaj da je sadjarstvo po naših krajih tako zelo ubogo.

Koliko pa je sadjarstvo vredno, mislim, da mi ni treba razlagati na obširno, saj nam kažejo oni kraji, koder imajo mnogo sadnega drevja, koliko jim daje dobička. Nevednost v tej panogi kmetijstva lahko odstranimo, ako uredimo šolski vrt tako, da se mladina prav temeljito nauči praktično in teoretično sadjarstva, zlasti pa vseh ročnosti, ki jih je treba pri vsem tem delu. Poleg teh ročnosti pa privadimo ljudi tudi spoštovati tujo lastnino. Zakaj nihče ne krade žita na polji? Enako spoštovanje do sadnega drevja moramo vcepiti v mlada srca. Kadar pa bode po naših krajih zasajeno mnogo sadnega drevja, in bode vsak imel raznega sadja doma na izbero, ne bode ga nihče kradel sosedu.

Na šolskem vrtu naj se kaže, kako se mora plemeniti, vzgojevati, saditi in oskrbovati sadno drevje; tam se naj vzbuja veselje do te prekoristne reči, od tam naj hodi množica za množico popolnoma pravilno vzgojenih drevesec v narod: in prepričan sem, da se bode naše ljudstvo, ki hoje in smreke v gozdu sadi le zaradi lesa, ne oziraje se na pozen užitek, veselo poprijelo sadjarstva, katero mu ne bode donašalo samo lesa, ampak tudi v kratkem času mnogo več vrednega sadja in mu zboljševalo do sedaj brezsenčne senožeti in pašnike.

Ker pa se mora zemlja odpočiti, ter ni moči na enem in istem mestu go-jiti neprenehoma drevesec, kakor tudi zato, ker je izsesano zemljo treba gnojiti, bavi se učitelj po takih lehah lahko z zelenjadarstvom. Kako zelenjad naj goji, to bode učitelj uže sam po izkušnji vedel; prizadeva naj si, da poleg starih, obče dobrih rastlin uvede v narod tudi novejšo zelenjavo ter vadi posebno dekleta, ker se pri nas le ženstvo bavi s tem oddelkom kmetijstva.

Na šolskem vrtu naj se otroci uče tudi spoznavati lepoto narave in vadijo lepega okusa, zato naj se na vrtu goje tudi razne cvetlice. Cvetlice so mnogo-vrstne. Nekatere je treba vsako leto sejati, druge le enkrat zasaditi itd. Ker pa cvetlično seme stane mnogo denarja, učitelj pa ob slabi plači in znani trdosrčnosti krajnih šolskih svetov ne bode kupoval veliko semen, sadil bode rajši one cvetice, katere po več let rasto in cveto. Med njimi je v prvi vrsti kraljica cvetic — vrtnica. Vzgoja te cvetice ni ravno težavna, vsled mnogih vrst pa najbolj za-nimiva.

Ako je šolski vrst zelo velik, lahko poskuša učitelj tudi nekoliko z gozdar-stvom, če seje razno gozdno drevje itd.; zaradi kratkega časa, a zaradi ničesar drugega, pa naj ima slednjič na vrtu tudi nekaj panjev čebel.

Šolski vrt — po mojem nemerodajnem mnenji — naj bode urejen tako, da se nahajajo na njem

1. lehice za sejalnico;
2. lehice za pikiranje;
3. lehe za oplemeničena drevesa;
4. poskusne lehe za otroke;
5. lehe za sočivje;
6. lehe za sejanje gozdnih sadik;

7. male lehice za cvetice;

8. prostor za uljnak.

Za sejalnico zadostujejo 3 lehice, ena obsejana, a dve počivata in rabita za zelenjad.

Za pikiranje zadostujejo 4 lehe, dve sta zasejani, a dve počivata in rabita za zelenjad.

Za drevesnico mora biti odločenih pri 5letni vzgoji 7 leh. Ves čas je 5 leh zasajenih, a 2 lehi počivata in rabita za zelenjad.

Za sočivje uporabijo se poprej omenjene počitne lehe; ako pa je vrt velik, odloči se lahko nekaj leh tudi za to.

Za otročjo poskusno drevesnico lahko rabijo lehe ob plotu.

(Konec prih.)

Raznotere vrtnarske reči.

Bujno rastoče, a nerodno drevje urodovititi. Tako drevje lahko urodovitiš, ako narediš okoli debla blizu tal z ostro žago plitve zareze v deblo. To delo opravi spomladi malo prej, predno se drevo omuži. Te zareze ovirajo presilno pretakanje soka, rast se nekoliko ustavi, in drevo postane rodno. Rane se zacelijo še tisto leto.

Vzgoja debelega bodečega grozdjiča (agrasa). Ako hočeš pridelovati bodečega grozdja debelega kot jajce, izvoli grm od debelozagodnega angleškega bodečega grozdja. Kadar vzrastejo jagode debele kakor orehovo jedro, povij vejice z mahom ter njega priveži z volnenimi nitmi, in konci teh niti, katere si poprej zmočil, naj vise v posodo, napolnjeno z vodo. Volnene niti pijo neprenehoma vodo in močijo mah ter veje. Skrbeti je, da v posodi nikdar ne manjka vode. Čez nekaj tednov postanejo jagode čudovito velike.

Nova prikuha. Sej grah kolikor mogoče gosto ob času od meseca marmaja do jeseni. Kadar vzraste 6 palcev visok, pa ga poreži in priredi ga v kuhinji kakor špinačo. Kolikor nežnejši so poganjki, tolika boljša je jed. Da imaš vedno svežega graha, moraš ga ob raznih dobah sejati.

Hrostek grahar je neprijeten gost v grahu ter dela veliko škodo. Graharja zatres najlaže, ako ves piškavi grah, ki plava po vodi, vržeš v ogenj. Poseba pa glej, da ne bodeš takega graha sadil, ampak samo klenega in težkega. Pri pametno ravnaš, ako grah, predno ga spraviš, dobro presušiš, bodi si na peči ali v peči, samo pazi, da ne bode topla nad 45 Celzijevih stopinj. Izkušnja namreč uči, da ličinka ob tej toploti pogine, grah pa ostane vender še kaliv.

Najboljše gnojivo igličavemu drevju ter raznovrstnim cipresam, borovcem, smrekam in drugemu takemu drevju, ki raste po naših lepotečnih vrtih, je voda, v kateri se je dlje časa namakal svež slamnat gnoj govej. Gnojiti lahko pričneš, kakor hitro začne drevje poganjati, in dokler ne dozore poganjki.

Odrezke in suhljad od sadnega drevja je precej pospraviti s sadovnjakov in vrtov, ker ob gorkem vremenu izleze ves mrčes, ki je bil zaležen, iz tega lesa, ter gre potem na zdravo drevje škodo delat.

Pomoč zoper metulja belina po vrtih. Nasej po vrtu na več mestih navadnega ostrožnika (nemški: Rittersporn, latinski: delphinum), in sicer tolikokrat, da ti cvete do jeseni. Ostrožnikova vonjava je metulju belinu tako prijetna, da prihaja na večer kar trumoma nanj posedat. Ako jih zvečer loviš, s svetilnico zlasti, kadar delajo zalego, lahko jih na tisoče brez truda ugonobiš.